

BALYABADRA

Yunanistan'da
Mora yarımadasının kuzeybatısında
büyük liman şehirlerinden
Patras'ın Osmanlılar dönemindeki adı.

Balyabadra adı, Osmanlılar'ın Badracık dedikleri Yunan ana karasında bulunan İzdin (Lamia) yakınındaki Neo Patras (yeni Patras) ile Mora yarımadasında yer alan Patras'ı birbirinden ayırmak için kullanılan Paleo Patras'tan (eski Patras) gelir. Tarihi 3000 yıl öncesine inen şehir, üzerinde antik dönemde kurulan Akropolis'in, daha sonra Ortaçağ'a ve ardından Osmanlı dönemine ait kalenin yer aldığı tepenin aşağı kesiminde bulunur. Burası uzun tarihi boyunca Yunanistan'a girişi sağlayan ilk liman şehirlerinden biri ve Mora yarımadasının en büyük merkezi olarak önem kazanmıştır. Osmanlı hâkimiyeti döneminde ise (1458-1687 ve 1715-1829) kalabalık nüfusa, camii, mescid, mektep ve hamam gibi birçok İslâmî esere sahip bir sancak merkezi haline gelmiştir.

Şehrin müslümanlarla doğrudan ilk teması, 805-807'de Slavlar'ın karadan burayı kuşattıkları sırada Abbâsî donanmasının yardıma gelmesiyle gerçekleşti. Kuşatma başarılı olmadı; hatta şehir halkı bu kuşatmadan kurtulmalarını burada gömülü olan hıristiyan havâirlerden St. Andreas'ın mânevî himayesine bağladı. Şehir 1205'te, Mora'ya girip orayı fethetmeye başlayan Geoffrey de Villehardouin'in idaresindeki Franklar tarafından Bizanslılar'dan alındı. Böylece 1430'a kadar süren Mora Frank Prensiği'nin merkezi haline geldi. 1397'de Yıldırım Bayezid'in yaptığı sefer buraya kadar ulaşamadı. 1430'da Bizans'ın Mora despotu Konstantin Paleologos tarafından zapt edildi ve Mora'daki Frank hâkimiyeti dönemi sona erdi. 1444 Varna krizi sırasında Mora'daki Bizans hânedanları hıristiyan ittifakını destekleyerek Osmanlı arazisine girdiler. 1446'da II. Murad, Mora'daki Bizans despotlarını itaate zorlayan bir askerî harekâta girişti ve Balyabadra kasabasını alarak halkını oradan sürdüyse de müstahkem kaleyi ele geçiremedi. 1458'de Fâtih Sultan Mehmed Mora üzerine yürüdü ve iç karışıklıklardan da faydalanarak güç kazandı. Aşıkpaşazâde ve Neşrî gibi birçok Osmanlı tarihçisi Fâtih'in bu sefere Balyabadra yakınlarındaki ziraat sahalarının da çalıştırılan müslüman esir kadınları

kurtarmak amacıyla çıktığını belirtirler. Gerçekte ise bunun sebebi tamamıyla siyasîdir. Yapılan harekât sonucu Balyabadra, Vostitsa, Kalavrita ve Korint (Gördüs) fazla zahmet çekilmeden zapt edildi.

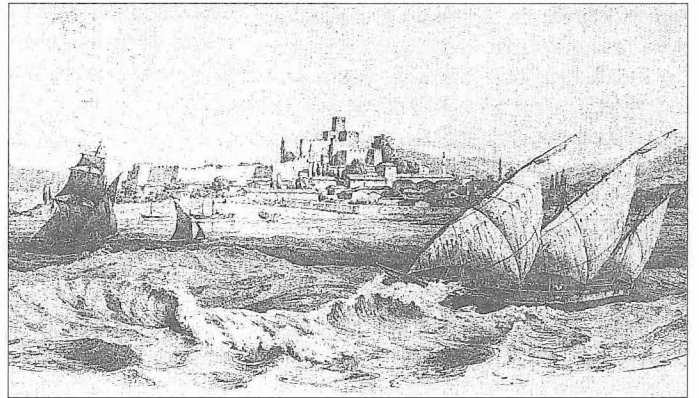
Fetihten sonra Balyabadra'ya Osmanlı muhafızları yerleştirildi; ayrıca herhangi bir tehlike anında muhafızlara yardımcı olmak için vergi muafiyeti karşılığı Türk nüfusun iskânı sağlandı. Şehrin büyük kiliselerinden biri camiye çevrildi ve Fâtih Camii adıyla anıldı. Şehirde kalan hıristiyan halka da kalenin tamiri ve yeniden inşasında çalışmalarına karşılık devşirme olarak alınmama gibi bazı önemli imtiyazlar verildi. Hıristiyan halkın bir kısmı (1512-1520'de yirmi sekiz hâne), korsan saldırılarına karşı limanın ve kıyıların muhafazası ile görevlendirildi ve bu hizmetleri cizye, avârız ve her türlü tekâlif vergilerinden muaf olma şartına bağlandı. Söz konusu muafiyet her padişah değiştiğiçe yenilendi. 1499'da İnebahtı (Lepanto) Seferi sırasında II. Bayezid buraya gelerek kale içinde kubbeli bir cami ve bir hamam yapılmasını emretti; ayrıca şehrin 6 km. kadar kuzeydoğusunda Lepanto körfezinin girişinde biri ana kara, diğeri Mora yarımadası üzerinde olmak üzere iki yeni kale inşa edildi. Ayrıca o sırada Mora sancak beyi olan Vezir Hadım Ali Paşa da burada bir mektep yaptırdı.

Şehrin nüfusu ve sosyal yapısı hakkında Osmanlı tahrir defterleri ayrıntılı bilgiler vermektedir. Kanûnî Sultan Süleyman dönemi başlarındaki durumu yansıtan 1528 tarihli bir icmal defterine göre Balyabadra o sıralarda yetmiş altı hâne, yirmi mücerred (bekâr) müslüman nüfusa, seksen de kale muhafızına sahipti. Şehirde asıl kalabalık nüfusu hıristiyan ve yahudiler teşkil ediyordu. Burada 540 hâne hıristiyan, 252

hâne yahudi, ayrıca yirmi sekiz hâne hıristiyan müsellemler* ve yirmi beş hâne de çingene yer alıyordu. Bu rakamlara göre toplam nüfus 5400-5700 civarında olup bunun yaklaşık beşte birini Türk nüfus oluşturuordu. Bu haliyle Balyabadra Mora'daki diğer şehirlere göre oldukça büyük bir merkez özelliğini taşıyordu; Osmanlı öncesinde dahi şehir bu kadar büyük değildi. 1528 tarihli bir başka defter ayrıca buradaki İslâmî eserler hakkında da bilgi verir. Buna göre şehirde camilerden başka üç zâviye, bir mektep ve muhtemelen II. Bayezid dönemine ait bir hamam vardı. 1532'de Andrea Doria kumandasındaki bir Ceneviz filosu burayı geçici bir süre için işgal etti. Balyabadra yakınında olup Mora yakasında bulunan kale, buraların yeniden ele geçirilişi sırasında Osmanlı hücumlarına bir müddet dayandı.

1603'te Malta şövalyelerine ait bir filonun yağma ve hücumuna uğrayan Balyabadra, XVII. yüzyılın sonlarına kadar önemli bir olayla karşılaşmadı. 1676'daki seyahatleri sırasında buraya uğrayan Spon ve Wheler, şehirde sadece 5000 kişinin yaşadığını ve altı cami gördüklerini kaydederek. Onlardan on yıl önce burayı ziyaret eden Evliya Çelebi ise daha ayrıntılı bilgiler verir. O da burada altı caminin bulunduğunu belirterek bunları kiliseden çevrilmiş Fâtih Sultan Mehmed Camii, II. Bayezid'in yaptırdığı kale içindeki cami, kubbeli ve kurşun örtülü Pîrî Kethüdâ Camii, İbrâhim Çavuş Camii, yeni inşa edilmiş Şeyh Efendi Camii ve Debbağhane Camii olarak gösterir. Ayrıca dört mescid, dört tekke, üç hamam, beş mektep ve iki han bulunduğunu da yazar. Verilen bu bilgilerden şehirde İslâmî hayatın iyi bir gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır. Müslümanların da içinde bulunduğu bütün nüfusun Rumca konuştuğunu belirtmesi de dik-

XIX. yüzyılın
ilk yarısı
içinde
Balyabadra'yı
gösteren
bir gravür
(Otto
Magnus
Baron von
Stackelberg,
La Grèce,
Vues
pittoresques
et topographiques,
Paris 1834)

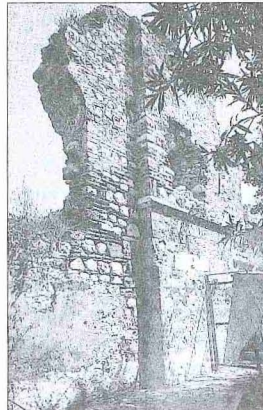
kat çekicidir. Ticaret ve limandaki faaliyetler ise kalabalık bir cemaat halinde bulunan yahudilerin elindeydi. Evliya Çelebi'nin şehrin adı, nüfusu, hâne sayısını hakkında verdiği bilgiler ise sıhhatli olmaktan uzak görünmektedir. Evliya Çelebi ayrıca burada dört medrese olduğunu da belirtir, ancak 1670 tarihli Rumeli medreseleri listesinde sadece bir medresenin adı geçer. Yine kaledeki garnizonda 200 asker bulunduğunu yazar, sa da 1669-1670 tarihli bir Osmanlı bütçesinde burada 100 kişinin görev yaptığı kayıtlıdır. Balyabadra 1687 Ağustosunda Venedikliler tarafından zapt edildi ve 1715'e kadar onların elinde kaldı. Bu süre zarfında camiler Katolik veya Ortodoks kiliselerine çevrildi, yahut barut ve silâh deposu haline getirildi. 1702 tarihli Venedik sayımına göre burada 1016 hıristiyan hâne, yani yaklaşık 5000 civarında nüfus vardı, müslüman halk ise işgal sırasında kaçmıştı. 1715'te Damad Şehid Ali Paşa idaresindeki Osmanlı kuvvetleri Mora'yı yeniden zaptedince Balyabadra da geri alındı. Meşhur Osmanlı vak'anüvis ve tarihçisi Naimâ da bu sefere katılmış, Mora muhasebecisi görevinde iken şehirde vefat etmiş ve daha sonra St. Demetrius Kilisesi'ne çevrilecek olan Kurşunlu Camii haziresine gömülmüştür. Geri alınışından sonra 1716'da yapılan bir Osmanlı sayımında kaledeki müslüman hânelerin harap olduğu, buradaki eski caminin kubbe ve duvarlarının kaldığı tesbit edilmiş; şehir varoşunda ise başta Fethiye Camii mahallesi olmak üzere diğer on iki mahallede hiçbir müslüman nüfusun bulunmadığı, Kurşunlu Camii mahallesinin boş olduğu, mahallelerdeki müslüman evlerinin harap halde bulunup sadece sayılarının yazıldığı belirtilmiştir. Bu sırada şehirde 436 hıristiyan vergi mükellefi erkek nüfusun (tahminen 1600 kişi) ve yirmi üç hâne de yahudinin yaşadığı kaydedilmiştir (TK, TD, nr. 15, vr. 2^b-9^b).

XVIII. yüzyılda Balyabadra savaş ve karışıklıkların dışında kaldı. 1770'te Orloff isyanı sebebiyle paralı Arnavut askerlerinin kısmî tahribine uğramasına, ardından 1785 ve 1817 depremlerine rağmen yeni bir refah dönemine kavuştu. 1805'te buraya gelen W. M. Leake, şehri üçte biri Türk, geri kalanı Rum ve yahudi olan 10.000 kişilik nüfusa sahip, Yanya'nın güneyinde Yunanistan'ın en büyük merkezi olarak tarif eder. Balyabadra bu dönemlerde, özellikle Batı Avrupa'ya ihraç edilen kuş üzümü ziraati

sebebiyle büyük bir ekonomik refah kazandı. Kuş üzümü yetiştirme sahası Balyabadra ovasında 5 km. uzunlukta bir yer kaplıyor, yıllık 5 milyon poundluk üzüm hâsılatı elde ediliyordu. Balyabadra civarında 130 köy bulunuyordu ve bunların çoğu çiftlik-köy durumundaydı. Seyyah Pouqueville 1815'te geldiği Balyabadra'nın nüfusunu 12.000 Rum ve 4000 Türk olarak gösterir. Daha önce büyük bir gelişme göstermiş olan yahudi cemaati ise 1756'daki büyük veba salgınında tamamıyla ortadan kalkmıştı. Şehir ve civarı vâlîde sultan has'larına dahildi ve bir voyvoda tarafından idare ediliyordu. Pouqueville, Osmanlı istatistiklerini de kullanarak, Balyabadra bölgesinde yıllık 6 milyon okka kuş üzümü, hemen hemen bu miktarda buğday, pamuk, zeytinyağı, ipek ve tabii boya üretiminin yapıldığını yazar.

Yunan bağımsızlık savaşı sırasında Osmanlılar'a karşı ilk direniş gösteren şehirler arasında Balyabadra da vardı (4 Nisan 1821). Bu sıradaki uzun mücadeleler sonucu şehir bütünüyle harap oldu. 1829'dan sonra yeni bir plana göre inşa edildi ve tam bir Yunan şehri haline geldi; bu arada camiler ve diğer İslâmî eserler ortadan kalktı. Bugün sadece kaledeki II. Bayezid Camii'ne ait kalıntılardan ve kalenin Osmanlı dönemine ait taminini gösteren bazı ilâvelerden başka hiçbir İslâmî eser kalmamıştır. Deniz kıyısına kadar inen ve II. Bayezid dönemi yapısı olan Mora Kalesi ise hâlâ büyük bölümü ile ayakta olup Venedik döneminde yapılan yenileme çalışmaları ile örtülmüş durumdadır.

Balyabadra günümüzde Atina, Selânik ve Pire'den sonra Yunanistan'ın dördüncü büyük şehridir. 1981'de nüfusu 142.163 olan şehir, Yunanistan ile İtalya'nın doğu kıyıları arasında çalışan feribot seferlerinin başlangıç noktası olarak da önem taşır.

Balyabadra Kalesi'nde II. Bayezid Camii'nin kalıntıları - Yunanistan

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 367; TK, TD, nr. 15, vr. 2^b-9^b; Aşıkpaşazâde, *Târih*, s. 149-150; Neşrî, *Cihan-nümâ* (Unat), II, 729; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 286-292; J. Spon — G. Wheler, *Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grèce, et du Levant*, Lyon 1678; F. C. H. L. Pouqueville, *Voyage dans la Grèce*, Paris 1821, III, 493-511; V, 15-44; W. M. Leake, *Travels in the Morea*, London 1833, II, 125-150; Finley, *Greece under Ottoman and Venetian Domination*, London 1856; S. Thomopoulos, *Istoria tis poleos Patrou*, Patras 1950; K. Triantaphyllos, *Istorkon Lexikontou Patrou*, Patras 1959; W. Miller, *Essays on the Latin Orient*, Amsterdam 1964, s. 397; a.mlf., *Latins in the Levant, A History of Frankish Greece, 1204-1566*, New York 1965, s. 387-391, 407-409, 434; D. A. Zakythinios, *Le Despotat Grec de Morée*, London 1975, tür.yer.; K. Andrews, *Castles of the Morea*, Amsterdam 1978, s. 116-134; Fr. Babinger, "Baliabadra", *EI²* (İng.), I, 992-993.

 MACHIEL KIEL

BALYEMEZ

Osmanlılar tarafından kullanılan bakır toplarin en büyüklerinden biri (bk. TOP).

BALYOS

Genellikle Venedik Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti nezdindeki dâimî temsilcilerine verilen ad.

Bailos ve balyoz imlâları ile de yazılmakta olup sadece Venedik temsilcileri için değil zaman zaman diğer devlet temsilcileri için de konsolos karşılığı olarak kullanılmıştır.

Venedik Cumhuriyeti XIII. yüzyıldan itibaren bilhassa IV. Haçlı Seferi'nden sonra doğudaki (levant) ticarî faaliyetlerini bir hayli ilerletti. Böylece Bizans İmparatorluğu başşehirinde etkili bir Venedik kolonisi meydana geldi. 1261'de Latin İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Venedik tüccar ve yatırımcıları kendi yöneticilerini seçme yetkisini Bizans imparatorundan sağladılar. 8 Haziran 1265'te yapılan antlaşmada, "Quod comune Venetiarum ponat Rectorem supra gentem suam, qui vocetur Pajulus" (kendi yöneticisini seçen Venedik topluluğu buna bajulus demektedir) ifadesi geçmektedir. Bu kelime sonraki antlaşma metinlerinde hem imlâ hem de kavram değişikliğine uğradı. Konunun hukukî yönü bir yana bırakılacak olursa **baillivus**, **baiul**, **ballius**, **bajulus** gibi değişikliklere uğrayan kelime bir nevi koruyucu anlamına gelmekte idi. Balyoslar on iki kişilik danış-